

שם המחקר : איכות חיים סובייקטיבית בקרב אנשים עם מוגבלות שכלית בגיל הזקנה: הקשר

לפעילות פנאי ולרשת החברתית

שנה : 2014

מס' קטלוגי : 605

שם המגיש : מירב בן-פורת חביב

שם המנחה : ד"ר שירלי ורנר

תואר "מוסמך אוניברסיטה", בית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית ע"ש פאול

ברוואלד

תקציר המחקר:

עבודת גמר זו לתואר שני נערכה בסיוע מלגה לקרן שלם

רקע

העלייה בתוחלת החיים של אנשים עם מוגבלות שכלית הובילה לשינויים באורח חייהם. בין התחומים בהם חלות תמורות בגיל הזקנה נמצא את תחום הפנאי ואת התחום החברתי. בתחום הפנאי ניתן לצפות מעבר מאורח חיים ממוקד בתעסוקה לאורח חיים הכולל יותר פעילויות פנאי מבעבר, כמו גם יותר פעילויות חברתיות. בתחום החברתי ניכר שינוי בהרכב הרשת החברתית של האדם המזדקן, הנובע מפטירת ההורים וממעבר לדיור מוסדי או קהילתי. על כן, קיימת חשיבות רבה לבדיקת הקשר בין תחומים משתנים אלו של פנאי וחברה לבין איכות חייו של האדם המזדקן שהוא עם מוגבלות שכלית.

במחקר זה נבדקה איכות החיים הסובייקטיבית בקרב אנשים עם מוגבלות שכלית בגיל הזקנה, והקשר שלה לפעילויות הפנאי שלהם ולרשת החברתית. מטרתו של המחקר הייתה לבדוק האם תחומים אלו, אשר יש להם השלכות על איכות החיים בפן האובייקטיבי, קשורים לתפיסתו הסובייקטיבית של האדם את איכות חייו. בתחום פעילויות הפנאי, נבדקו הקשרים בין סוג הפעילות (אקטיבית אל מול פסיבית), תדירות פעילות הפנאי ומידת הבחירה של האדם את פעילות הפנאי, לבין רמת איכות החיים הסובייקטיבית. בתחום הקשרים החברתיים, נבדקו הקשרים בין מספר הקשרים החברתיים, סוג הקשרים ומידת התמיכה החברתית לבין רמת איכות החיים הסובייקטיבית. כמו כן, נבדק הקשר בין

משתנים דמוגרפיים של גיל (השוואה בין קבוצת הגיל 40-60, לבין קבוצת הגיל של בני 60 ומעלה) ושל מגדר עם איכות חיים סובייקטיבית.

השערות המחקר

השערות המחקר בתחום פעילויות הפנאי גרסו כי יימצא הבדל בין שתי קבוצות הגיל בקשר שבין איכות חיים סובייקטיבית לבין סוג פעילות הפנאי, כך שבקבוצת גילאי 40-60 תימצא איכות חיים גבוהה יותר בקרב אלו שעוסקים ביותר פעילויות אקטיביות מאשר פסיביות, בעוד שבקבוצת גילאי 60+ תימצא איכות חיים גבוהה יותר בקרב אלו שעוסקים ביותר פעילויות פסיביות מאשר אקטיביות. בהתייחס לתדירות פעילויות הפנאי, ההשערה גרסה כי יימצא קשר חיובי בין תדירות פעילות הפנאי לבין איכות החיים הסובייקטיבית בקרב שתי קבוצות הגיל. בנוגע לרמת הבחירה האישית שוער כי יימצא קשר חיובי בין רמת הבחירה האישית של האדם את פעילות הפנאי לבין איכות החיים הסובייקטיבית בקרב שתי קבוצות הגיל.

השערות המחקר בתחום הקשרים החברתיים גרסו כי יימצא קשר חיובי בין מספר הקשרים ברשת החברתית לבין איכות החיים הסובייקטיבית בקרב שתי קבוצות הגיל. בהתייחס לקבוצות הגיל, שוער שיימצא כי בקבוצת גילאי 40-60 יהיו יותר קשרים חברתיים ומכאן איכות חיים גבוהה יותר, בעוד שבקבוצת גילאי 60+ יהיו פחות קשרים חברתיים ומכאן איכות חיים נמוכה יותר. כמו כן, בין השערות עלה כי יימצא הבדל בסוג הקשרים ברשת החברתית בהתאם לקבוצת הגיל, כך שלאנשים עם מוגבלות שכלית בגילאי 40-60 יהיו יותר קשרים משפחתיים, בעוד שלאנשים עם מוגבלות שכלית בגילאי 60+ יהיו יותר קשרים עם אנשים מחוץ לתא המשפחתי. בהמשך לכך, שוער כי יימצא קשר בין סוג הקשרים החברתיים לבין איכות החיים הסובייקטיבית, כך שקשרים משפחתיים רבים יותר מקשרים מחוץ לתא המשפחתי יציבעו על איכות חיים גבוהה יותר, בעוד שקשרים רבים יותר מחוץ לתא המשפחתי מאשר קשרים משפחתיים יציבעו על איכות חיים נמוכה יותר, בשתי קבוצות הגיל. לבסוף, בהיבט התמיכה החברתית ההשערה גרסה כי יימצא קשר חיובי בין מידת התמיכה החברתית לבין איכות החיים הסובייקטיבית בקרב שתי קבוצות הגיל.

בהתייחס למאפיינים הדמוגרפיים, בנוגע לגיל, ההשערה הייתה כי יימצא הבדל ברמת איכות החיים הסובייקטיבית בין אנשים עם מוגבלות שכלית בגילאי 40-60 לבין אנשים עם מוגבלות שכלית בגילאי +60, כך שבקבוצת הגיל הצעירה יותר תימדד איכות חיים גבוהה יותר. בנוגע למגדר, ההשערה הייתה כי יימצא הבדל באיכות החיים הסובייקטיבית בין גברים לנשים עם מוגבלות שכלית, כך שגברים ידווחו על איכות חיים סובייקטיבית גבוהה יותר.

שיטה

מערך המחקר היה סקר רחב שהתבצע באמצעות העברת שאלונים בראיון אישי בקרב 51 אנשים עם מוגבלות שכלית ברמה קלה עד בינונית בגילאי 40 ומעלה, המתגוררים במסגרות דיור קהילתי. נערכה דגימת נוחות במערכי דיור המוכרים על ידי משרד הרווחה אשר היו נגישים עבור החוקרת. מתוך 12 מסגרות אליהם נעשתה פנייה, 6 מסגרות אספו אישורי אפטרופוס, ושם נערכו ימי ראיונות מרוכזים. המסגרות הן: אלווין בירושלים, מכון פוירשטיין בירושלים ובמבשרת ציון, אקי"ם בירושלים, הוסטל עמית ברמלה, בית דוד במבשרת ציון ובית אקשטיין בבנימינה.

שאלון המחקר הורכב מחמישה חלקים:

1. פרטים אישיים ודמוגרפיים של המשתתפים, אשר מולאו בסיוע של איש צוות ממערך הדיור.
2. כלי למדידת איכות חיים סובייקטיבית המותאם לאנשים עם מוגבלות שכלית.
3. כלי למדידת סוג ותדירות פעילות פנאי.
4. כלי למיפוי הרשת החברתית.
5. כלי למדידת תמיכה חברתית.

ממצאים

ניתוח תוצאות המחקר בתחום פעילויות הפנאי העלה כי ככל שהמשתתף ביצע יותר פעילויות פנאי אקטיביות מאשר פאסיביות, כך הוא דיווח על איכות חיים סובייקטיבית גבוהה יותר, ללא קשר לקבוצת הגיל אליה השתייך. כמו כן, נמצא קשר חיובי בין תדירות פעילות הפנאי לבין איכות חיים סובייקטיבית.

בהתייחס לסוגיית הבחירה האישית, בניגוד להשערה, בקבוצה שבה ניתנה פחות בחירה אישית נמצאו רמות גבוהות יותר של איכות חיים סובייקטיבית, מאשר בקבוצה שבה בחירת פעילות הפנאי הייתה בלעדית למשתתף.

ניתוח תוצאות המחקר בתחום החברתי הצביע על קשר חיובי בין מספר הקשרים החברתיים של האדם לבין רמת דיווחו על איכות החיים הסובייקטיבית. כמו כן נמצא קשר חיובי בין רמת התמיכה החברתית לבין הדיווח על איכות חיים סובייקטיבית.

בבדיקה של משתנים דמוגרפיים, לא נמצא הבדל מובהק בין שתי קבוצות הגיל באשר לרמת איכות החיים הסובייקטיבית. אולם, נמצא כי בקבוצת הגיל הצעירה יותר דווח על שביעות רצון גבוהה יותר מהעתיד מאשר בקבוצת הגיל המבוגרת יותר. באשר להבדל מגדרי, לא נמצא הבדל מובהק בין גברים לנשים באשר לרמת איכות החיים הסובייקטיבית עליה דווחו.

דיון

קיימים שני מודלים תיאורטיים עיקריים אשר עשויים להסביר את ממצאי המחקר בבואנו לדון בהם. ראשית, תיאורית הפעלתנות (Activity Theory) הגורסת כי לזקנים יש צרכים פסיכולוגיים וחברתיים דומים לאלו של בני גיל הביניים, ויוצאת מנקודת הנחה כי הירידה באינטראקציה החברתית בגיל הזקנה נובעת מנסיגת החברה מהאדם בניגוד לרצונו. על כן, אדם מזדקן שיחווה איכות חיים גבוהה יותר הוא זה הנשאר פעיל ומצליח להתנגד להצטמצמות עולמו החברתי. המודל התיאורטי השני הוא מודל הקומפוטנטיות (The Competence Model), על פיו כאשר דרישות הסביבה מביאות את האדם לבחון את הגבולות שלו, אך הן מתאימות ליכולתיו, האדם יחווה קומפוטנטיות גבוהה, שקשורה באופן חיובי לאיכות חיים. בהתאם לשני מודלים אלו, ממצאי המחקר מצביעים על איכות חיים סובייקטיבית גבוהה יותר בקרב אלו שדיווחו על תדירות פעילות פנאי רבה יותר ואקטיבית יותר, כמו גם על רשת חברתית רחבה יותר ותמיכה חברתית גבוהה, שכן סביר להניח כי משתתפים אלו חוו תחושת קומפוטנטיות גבוהה יותר ועולם פנאי וחברה עשיר יותר.

דיון בממצאי המחקר מוביל להבנה כי על מנת לפעול לשיפור איכות חייהם של אנשים עם מוגבלות שכלית בגיל הזקנה, יש לתת את הדעת לנושאי הפנאי והחברה. ברמה הפרקטית, יש לפעול לפיתוח מערך פעילויות פנאי מגוונות, עם דגש על פעילויות אקטיביות ועידוד השתתפות תדירה בפעילויות פנאי. יש להעניק מגוון אפשרויות בחירה לפעילויות פנאי באופן שיאתגר את האדם, אך במקביל לתת תמיכה וכלים לקבלת ההחלטה. מומלץ לעודד יצירת קשרים חברתיים ויצירת מערך תמיכה חברתית. מערך שכזה יכול להיות פורמאלי- מדריכים ואנשי צוות אחרים, או לא פורמאלי- קבוצות חברתיות במסגרות הדיור או התעסוקה. בהתבסס על ממצאי המחקר, מומלץ להמשיך לערוך מחקרים על אוכלוסיית המזדקנים עם מוגבלות שכלית, כמו גם להשתמש בכלי מחקר המותאמים לאוכלוסייה ומאפשרים תשאול ישיר של האדם ולא באמצעות נציג מטעמו. כמו כן, ניתן להעמיק בסוגיית ההחלטה העצמית וסוגיות הנוגעות לסוף החיים.

- [לפריט המלא](#)
- [למאגר המחקרים של קרן שלם](#)
- [למאגר כלי המחקר של קרן שלם](#)